

РОЗДІЛ I

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 339.92

Арзамасова Оксана Вікторівна,
здобувач кафедри державного та муніципального управління,
Тернопільський національний економічний університет

НОВА ЕКОНОМІКА: ІМПЕРАТИВИ ФОРМУВАННЯ

Головною проблемою економіки України є її неготовність до адекватної відповіді як на зовнішні, так і на внутрішні шоки в умовах постійного загострення глобальних викликів. Стратегічний модернізаційний вибір України передбачає перехід на інноваційну модель розвитку, яка формує основу нової економіки. Віддаючи належне працям науковців, слід констатувати, що цілісної концепції щодо створення та забезпечення функціонування нової економіки не вироблено до цих пір. Метою публікації є обґрунтування детермінант формування нової економіки України та механізмів їх підтримки. При обґрунтуванні основних теоретичних і практичних результатів даної статті застосований метод систематизації, методи економічного та статистичного аналізу, методи порівняльного аналізу, індукції та дедукції. В статті на основі описаних особливостей нової формації визначено, що основним імперативом сучасної економіки є розумне зростання – посилення взаємодії наукових знань, досліджень та інновацій з економічним розвитком. Це в свою чергу вимагає відкритості економіки, ефективної освіти та науки, розвитку цифрових технологій, одночасно забезпечуючи раціональне природокористування та створюючи відчутний соціальний ефект. Автором аналізуються українські реалії стосовно наближення до економіки, яка ґрунтується на знаннях. В результаті проведеного дослідження доведено, що вимоги формування нової економіки, які спираються на використання ринкових механізмів і активну науково-технічну політику, повинні стати основою для конкурентного розвитку України. Все це не можливе без створення ефективної системи управління кадровим потенціалом держави, яка б враховувала потреби ринку праці у підготовці інноваційно-спрямованих, активних кадрів. Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні концептуальних засад формування нової економіки України, детермінантами якої повинні бути інноваційний розвиток, ефективна освіта і наука, раціональне природокористування, цифрові технології, інтеграційні процеси у сфері трансферу нових технологій, розвиток соціальної сфери. Практична значущість роботи полягає в можливості застосування вироблених пропозицій в реалізації стратегії «Україна - 2020» в частині макроекономічної стабілізації та інституційного забезпечення конкурентоспроможності економіки.

Ключові слова: нова економіка, глобалізація, інноваційний розвиток, цифрові технології, людський потенціал.

ВСТУП

У сучасному світі рівень розвитку і динамізм інноваційної сфери – науки, наукомістких галузей і компаній, світових ринків технологій – визначає межі між багатими і бідними країнами, створює основу сталого економічного зростання. Матеріалізація науково-технічних знань здатна змінити не тільки масштаби і структуру виробництва промислово

розвинених країн, але й здійснити помітний вплив на якість життя, взаємовідносини людей між собою і з довкіллям. На цьому етапі кожна країна намагається знайти свою конкурентну нішу. Проте більшість суб'єктів економічних відносин не спроможні швидко реагувати на прискорений розвиток світового господарства. Тому виникають певні загрози економічного розвитку для виробників і для країн.

Постановка проблеми. Головною проблемою економіки України є її неготовність до адекватної відповіді як на зовнішні, так і на внутрішні шоки в умовах постійного загострення глобальних викликів. Наша держава хронічно відстає від більшості країн майже за усіма макроекономічними критеріями та оцінками, залишається на периферії світових інноваційних систем, що гальмує подальший її розвиток. Тож стратегічним пріоритетом модернізації задекларовано «...формування конкурентоспроможної і водночас адаптивної до зовнішніх збурень національної економіки, головним завданням якої має стати кардинальне підвищення ефективності використання людського, виробничого та природного потенціалу, досягнення стабільного сталого розвитку і створення нового суспільства громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей та спроможностей» [1, с. 3].

Стратегічний модернізаційний вибір України передбачає перехід на інноваційну модель розвитку, яка формує основу нової економіки. Наскільки вдалим буде досягнення задекларованих пріоритетів, залежатиме від реалізації вимог її формування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За 90-х років XX ст. у світовій економіці відбуваються помітні зміни, виявляються нові тенденції, механізми, які дають підґрунтя розглядати діючу сьогодні світогосподарську систему як початковий етап нової світової економіки. Разом із процесом переходу людського суспільства до нової стадії цивілізаційного розвитку у сучасній науці відбувається формування термінології та підходів, що з різних сторін характеризує сучасні тенденції.

Зокрема, Д. Белл описує постіндустріальну економіку, в якій надприбутки отримуються на новостворених ринках [2]. Е. Тоффлер в своїх працях зазначає появу третьої хвилі цивілізації, характерною рисою якої є чисельна перевага службовців над робітниками [3]. Появу інформаційного суспільства, в основі прогресивного розвитку якого лежить інформація, характеризують Ф. Махлуп, Р. Катц, М. Порат, Й. Масуда та ін. Концептуальні основи економіки знань були закладені Й. Шумпетером, Ф. Хайеком, П. Дракером. Феномен нової економіки вивчають М. Кастельс, К. Келлі, Д. Тансогт, І. Матеров, А. Григорян, В. Білоцерківець [4, 5, 6, 7]. Варто зазначити, що всі згадані автори за основу економічного розвитку сучасного суспільства беруть такі складові, як нові технології, інформацію, знання.

Мета статті (постановка завдання). Віддаючи належне працям даних науковців, слід констатувати, що цілісної концепції щодо створення та забезпечення функціонування нової економіки не вироблено до цих пір. Тому метою публікації є обґрунтування детермінант формування нової економіки України та механізмів їх підтримки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Концепція «нової економіки» вперше почала

розроблятися у 90-х роках XX ст. в американській науковій літературі. Цим терміном називали високотехнологічну економіку США, тобто нова економіка зобов'язана своїм походженням процесу масової інформатизації суспільства, зокрема, появи нових інформаційних технологій, інтернету, комп'ютерів тощо. Це визначення з'явилося в якості узагальнюючої назви для тих галузей, які пов'язані з виробництвом, передачею і обробкою інформації. Внаслідок того, що розвиток економіки і інформатизації йшов з вражаючими результатами на фоні безробіття, виникла гіпотеза про існування причино-наслідкового зв'язку між розвитком інформаційних технологій і стійким зростанням економіки США. Цей феномен американські економісти і назвали новою економікою [7, с. 18].

Організація Об'єднаних Націй визначає нову економіку як сукупність інтенсивного технологічного прогресу в сфері інформаційних технологій, масових комунікацій, інтернаціоналізації економічних систем, модернізації в фінансовому секторі [7, с. 19].

Дуже часто в літературі і спеціалізованих виданнях під вказаним терміном розуміють всі галузі господарства, пов'язані з інформацією, з процесами її виробництва, обробки, обміну, поширення і контролю.

Отже, нова економіка – це плинні процеси світової інтеграції і глобалізації, які з однієї сторони міняють функції кожної окремої національної економічної одиниці, з іншої – вимагають інноваційних підходів до визначення напрямків національної економічної політики і координації політики між країнами.

Описані суть та особливості нової формації дають підстави стверджувати, що основним імперативом сучасної економіки є розумне зростання – посилення взаємодії наукових знань, досліджень та інновацій з економічним розвитком (рис. 1).

Однією з характеристик нової економіки є включення в процеси глобалізації, яка відкриває перед людством величезні можливості для розширення масштабів обміну товарами, послугами, інформацією, технологією і капіталом. В умовах нової економіки держава повинна бути відкрита не лише до експортно-імпортних операцій в їх первинному значенні, а й для трансферу технологій, що становлять базис розвитку економіки знань, трудової міграції висококваліфікованої робочої сили, сприяють тимчасовому обміну спеціалістами з метою двостороннього запозичення досвіду та навичок.

Ступінь відкритості економіки, як правило, вимірюється долею суми експорту та імпорту товарів і послуг країни по відношенню до ВВП. Для України цей показник становить 35%, що загалом свідчить про достатньо високий рівень відкритості економіки. Для порівняння: в Німеччині він дорівнює 46%, у Великобританії – 26%, в США – 11%, в Росії – 30%, в Китаї – 41% [8]. Варто додати, що чим країна менше володіє ресурсами (земля, робоча сила, корисні копалини), тим більше вона повинна відкриватися для світу. І навпаки. Таким чином, сьогодні розвиток людства фактично здійснюється через децентралізацію та диверсифікацію національних економік окремих

країн, набуття ними нової спеціалізації з точки зору глобалізації та поляризації світового ринку товарів і послуг.

Рис. 1. Імперативи формування нової економіки

В цих умовах зростає роль новітніх знань та інформаційно-комунікаційних технологій для створення нових технологічних інновацій, конвертування їх у нові товари і послуги. Так, Й. Шумпетр зазначав, що «...інновація супроводжується створенням нового виробничого процесу, виникненням нових продуктів, застосуванням нових методів менеджменту, використанням нової організації виробництва» [9, с. 80].

Ефективність цього процесу визначається наявністю і розвитком інноваційно-сприятливого середовища з відповідною інфраструктурою, законодавчим і фаховим забезпеченням, а також існуванням в країні достатньої кількості спеціалізованих підприємств інноваційної діяльності, що виступають генераторами та носіями інноваційних процесів. В останні десятиріччя конкурентну перевагу визначає продаж продукції з високим внеском інтелектуальної власності у її вартість. Інновації стали пріоритетом для всіх розвинених країн, забезпечуючи левову частку їх економічного зростання. Наукоємні продукти та послуги дедалі збільшують своє домінування у світовій економіці. Світовий ринок наукоємної продукції оцінюється у \$2,593 трлн. і розвивається високими темпами: протягом останніх років загальний обсяг продажів зріс більш, ніж у п'ять разів. Домінуючі позиції (дві третини виробництва і торгівлі) на ринку утримують країни «великої сімки», у т.ч. США – понад 20%, Японія – 14%, Німеччина – понад 10%. Частка вітчизняної наукоємної продукції на ньому становить близько 0,01%, що не відповідає як науково-технічному потенціалу України, так і провідним тенденціям розвитку сучасної економіки [8].

Русійною силою сучасної економіки є рівень розвитку суспільних комунікацій, котрі ведуть до зростання інноваційного типу та збагачення країни.

Розвиток цифрових технологій, імплементації цих технологій на підприємствах, кількість населення,

що користується мобільними телефонами, інтернет-доступом, в тому числі і широкополосним, а також, кількість жителів, що мають персональні комп'ютери, є вимогою нової економіки. Згідно звіту Світового економічного форуму Україна займає 106 місце за доступністю новітніх технологій і 100 місце за рівнем імплементації цих технологій на підприємствах. Наведені дані свідчать, що Україна займає низькі конкурентні позиції серед 148 країнами світу за технологічним чинником. Це обумовлено особливо недостатнім розвитком такої його складової, як інформаційно-комунікаційний сектор [10].

Важливим завданням забезпечення ефективного функціонування інноваційного розвитку економіки є нарощення інтелектуального потенціалу країни і формування висококваліфікованого людського капіталу. Головне місце у вирішенні цього завдання відіграє система освіти.

Україна втратила свої позиції у якості підготовки робочої сили, що потребує вдосконалення як безпосередньо освітнього процесу, так і підвищення конкурентоспроможності ринкового середовища.

Важливими завданнями у сфері освіти є продовження роботи з оновлення змісту загальної середньої освіти, посилення заходів щодо забезпечення якості середньої освіти. Також необхідно створити дієві системи контролю й гарантування якості вищої та професійної освіти із широким залученням громадськості, у т.ч. через створення незалежних агентцій оцінювання якості освіти.

Головним завданням, що стоїть перед українською освітянською спільнотою є забезпечення належного рівня якості вищої освіти як умови конкурентоспроможності українських випускників на ринку праці. На жаль, у звіті Європейської Комісії The European Higher Education Area in 2014: Bologna Process Implementation Report Україна за ознакою незалежності системи оцінювання якості вищої освіти та за рівнем міжнародної участі в зовнішньому

забезпеченні якості вищої освіти представлена як країна, що не відповідає європейським стандартам та рекомендаціям [11].

Місце традиційно-класичного підходу в освіті, зосередженого переважно на засвоєнні більш-менш стандартного набору знань, умінь і навичок, дедалі більше займає компетентнісний підхід, сфокусований на розвитку здібностей і умінь учнів/студентів орієнтуватися в розмаїтті складних, швидкоплинно змінюваних і непередбачених виробничих та життєвих ситуацій. Безперервна освіта впродовж життя, передовсім – професійна, у розвинутих постіндустріальних суспільствах є невід'ємною частиною життя більшості населення, яка забезпечує доповнення, оновлення, осучаснення набутих під час базової освіти знань, умінь і навичок як важливий чинник життєвого успіху. Так, у Німеччині та Франції держбюджетне фінансування додаткової професійної освіти значно більше, ніж університетської.

Тому вимогою побудови нової економіки є створення необхідних умов для вдосконалення ринку праці, збільшення зайнятості і гарантії стабільності суспільства. Надаючи громадянам нових можливостей здобувати нові знання і навички, держава націлює майбутню робочу силу на адаптацію до змінних умов ринку праці, що приведе до зменшення безробіття і зростання продуктивності діяльності працівників.

В умовах зростаючої економічної і політичної нерівноваги та невизначеності суттєво змінюється соціальний клімат як в глобальному просторі, так і на рівні національних держав, трансформується ціннісна складова людського життя. Визначено безальтернативну необхідність розвитку та збереження людського капіталу. Останнє неможливе без соціалізації економіки, без визначення у якості головного орієнтиру забезпечення належних умов для життєдіяльності та розвитку людини, кваліфікація та ініціатива якої стає головним рушієм постіндустріальної економіки і основою формування нової економіки.

В Україні соціальна політика як ключова складова політики держави офіційно завжди включалася до числа найперших пріоритетів. Тим не

менш, в країні склалась ситуація, за якої соціальна політика із засобу зменшення суспільної напруги перетворилась на один із суттєвих факторів її посилення, а її основоположні цілі залишились нереалізованими.

Зосередження соціального ефекту політики має відбуватись навколо двох напрямів:

1) розвиток трудового потенціалу – як потужного ресурсу національної економіки та як джерела добробуту;

2) забезпечення належного рівня якості життя – надання соціальних послуг, розвиток соціальної інфраструктури, поліпшення інфраструктури життєзабезпечення тощо.

Специфікою використання трудових ресурсів національної економіки є низький рівень їх капіталізації. Тому проблема інвестування в людський капітал повинна стати визначальним імперативом економічного зростання та зміцнення конкурентоспроможності країни.

Однією з вимог побудови нової економіки, що ставиться європейськими країнами, є просування ідеї раціонального використання природних ресурсів, поліпшення екологічної обстановки та підвищення конкурентоспроможності економіки. Стієке зростання означає побудову на основі раціонального використання ресурсів стійкої та конкурентоспроможної економіки, використовуючи лідерство в розробці нових процесів і технологій, включаючи екологічно чисті технології.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, зазначені вимоги формування нової економіки, які спираються на використання ринкових механізмів і активну науково-технічну політику, повинні стати основою для конкурентного розвитку України. Все це не можливе без створення ефективної системи управління кадровим потенціалом держави, яка б враховувала потреби ринку праці у підготовці інноваційно-спрямованих, активних кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна 2020. Стратегія національної модернізації. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: uchebnik-online.com/soderzhanie/ua_textbook_11.html.
2. Белл Д.. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. Пер. с англ./ Иноземцев В. Л. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
3. Тоффлер Э.. Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2004. – 701 с.
4. Кастельс М.. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/index.php.
5. Дракер П.. Посткапиталистическое общество. Новая постиндустриальная волна на Западе: антология / П. Дракер. – М.: Academia, 1999. – 640 с.
6. Білоцерківець В. В. Нова економіка: зміст, генеза та авангардний характер: автореф. дис. доктора екон. наук / В. В. Білоцерківець. – Дніпропетровськ, 2014. – 39 с.
7. Дьяченко О. В.. К сущности категории «новая экономика» / О. В. Дьяченко // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 5. Вып. 25. – С. 18-23.
8. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org>.
9. Економіка знань – модернізаційний проект України / За ред. Акад. НАН України В.М. Гейця, акад.

НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 544 с.

10. The Global Competitiveness Report 2014. World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/>.

11. The European Higher Education Area in 2014: Bologna Process Implementation Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bmwf.gv.at/fileadmin/user_upload/Bologna_Grundsatzdok/The_European_Higher_Education.pdf.

Арзамасова Оксана Викторовна

НОВАЯ ЭКОНОМИКА: ИМПЕРАТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ

Главной проблемой экономики Украины является ее неготовность к адекватному ответу как на внешние, так и на внутренние шоки в условиях постоянного обострения глобальных вызовов. Стратегический модернизационный выбор Украины предусматривает переход на инновационную модель развития, которая формирует основу новой экономики. Отдавая должное трудам ученых, следует констатировать, что целостной концепции по созданию и обеспечению функционирования новой экономики не выработано до сих пор. Поэтому целью публикации является обоснование детерминант формирования новой экономики Украины и механизмов их поддержки. При обосновании основных теоретических и практических результатов данной статьи применен метод систематизации, методы экономического и статистического анализа, методы сравнительного анализа, индукции и дедукции. В статье на основе описанных особенностей новой формации, определено, что основным императивом современной экономики является разумный рост - усиление взаимодействия научных знаний, исследований и инноваций с экономическим развитием. Это в свою очередь требует открытости экономики, эффективного образования и науки, развития цифровых технологий одновременно обеспечивая рациональное природопользование и создавая осязаемый социальный эффект. Автор анализирует украинские реалии по приближению к экономике, основанной на знаниях. В результате проведенного исследования доказано, что требования формирования новой экономики, опирающиеся на использование рыночных механизмов и активную научно - техническую политику, должны стать основой для конкурентного развития Украины. Все это невозможно без создания эффективной системы управления кадровым потенциалом государства, которая бы учитывала потребности рынка труда в подготовке инновационно направленных, активных кадров. Научная новизна исследования заключается в углублении концептуальных основ формирования новой экономики Украины, детерминантами которой должны быть инновационное развитие, эффективное образование и наука, рациональное природопользование, цифровые технологии, интеграционные процессы в сфере трансфера новых технологий, развитие социальной сферы. Практическая значимость работы заключается в возможности применения производимых предложений в реализации стратегии «Украина - 2020» в части макроэкономической стабилизации и институционального обеспечения конкурентоспособности экономики.

Ключевые слова: новая экономика, глобализация, инновационное развитие, цифровые технологии, человеческий потенциал.

Arzamasova O.

THE NEW ECONOMY: FORMATION IMPERATIVES

The general problem of Ukrainian economy is its unreadiness to an adequate reaction to both external and internal shocks in the conditions of permanent sharpening of global challenges. Strategical modernization choice of Ukraine aims at an innovative development model which forms the basis of the new economy. Having researched the works of previous scientists we should acknowledge that an integral concept on the formation and implementation of the new economy functioning has not been formed so far so the aim of the article is to establish the determinant of the new economy formation in Ukraine and the mechanisms of its support. During the establishment of the principal theoretical and practical results of the article the method of systematization, the methods of economical and statistical analysis, methods of comparative analysis, induction and deduction have been used. On the basis of the described peculiarities of the new formation we determined that the major imperative of modern economy is rational increase – the intensification of the interaction between scientific knowledge, research and innovation and the development of economy. In its turn, it requires the demonstrativeness of the economy, the effective education and science, the development of digital technologies while rationally using natural resources and creating a notable social effect. The author analyses Ukrainian realia concerning the economy based on knowledge. As the result of the conducted research it has been proved that the requirements of the new economy formation based on the use of marketing mechanisms and active scientific and technical politics must become the basis for competitive development of Ukraine. All this is impossible without creating the effective state human resources management system which would take into consideration the needs of the job market in training innovation aimed and active personnel. Scientific novelty of research lies in deepening the conceptual basis of the new Ukrainian economy whose determinants must be the innovative development, effective education and science, rational use of natural resources, digital technologies, integration processes in the field of new technologies transfer, the development of social sphere. The practical value of this work lies in the possibility of implementation of the acquired offers in the realization of the strategy “Ukraine – 2020” in the part of macroeconomic stabilization and institutional providing of competitive economy

Key words: new economy, globalization, innovative development, digital technology, human resources potential.

Одержано 11.02.2015 р.